

AFRIKA IN SPIEGELBEELD

Ten Geleide

Deze bundel bevat verhalen, gedichten en essays van de hand van auteurs die in eerste instantie voor heel andersoortige rapportage naar Afrika togen. Geen werk dus van professionele literatoren op safari, die hun verzamelde reisimpressies aan letterminnend Nederland openbaren, maar eerder het omgekeerde: professionele Afrika-speurders die naar literaire vormen van expressie zoeken om er hun persoonlijke reacties en ervaringen, hun verwondering maar ook hun eigen problematiek en frustraties in te kunnen verwerken.

Met deze signatuur heeft deze bundel zich meteen in de hoek van een onduidelijk genre geplaatst. Menig boekhandelaar zal zich afvragen waar hij dit nu weer tussen zal zetten. Hij loopt er eerst mee in de richting van zijn literatuurparade, maar aarzelt halverwege: 'dat is branche-vervagend'. Bij de wetenschappelijke plank stuit hij op een omgekeerd dilemma: zijn eigen academisch bolwerkje zou minder serieus ogen als hij dit eraan toe zou voegen. (Dat strategische plaatsing juist daar goed zou zijn voor menig exemplaar over de toonbank kan hij op dat moment nog nauwelijks bevroeden.)

De recensent moet nog volgen. Indachtig de literaire kringen voor wie hij allereerst als verspieders oog functioneert is zijn eerste neiging het boekje wat neerbuigend op te pakken. Toch schort hij zijn oordeel nog even op. Hij heeft immers al geruime tijd bedenkingen gekoesterd over het gemak, zo niet de gemakzucht, waarmee sommige broodschrijvers zich op het reisverhalen-genre hebben gestort. Zij laten zich naar een of ander ver oord vervoeren om daar, in plaats van zelf een verhaal te bedenken, een bonte reeks indrukken aan zich voorbij te laten trekken die het decor zowel als de 'act' moeten leveren voor hun nieuwe boek.

Uitgangspunt en achtergrond van deze bundel is geheel anders. De bijdragen in dit boek zijn van antropologen te velde, politicologen, projectmedewerkers en anderen die intensief bij de Afrikaanse werkelijkheid betrokken zijn of geweest zijn, hetzij voor onderzoek hetzij voor projectwerk. Vrijwel allen schrijven of schreven regelmatig over Afrikaanse zaken, en gezamenlijk hebben zij een flinke serie titels op hun naam staan, hoewel deze meestal op een andere plaats te vinden zijn. In het strakkere kader van hun projectverslagen en wetenschappelijke publikaties is echter nauwelijks plaats voor subjectieve ik-figuren, of voor uitingen van individuele beleving, twijfel of verslagenheid: Het zijn juist deze existentiële hoofdzaken, vanuit een beroepsmatig gezichtspunt gereduceerd tot 'bijprodukten' (zoals de werktitel van dit boek luidde), waar het in deze bundel vooral om gaat: handbagage, op de terugreis meege dragen, te persoonlijk om met de zakelijke vracht te worden verstuurd, en ook bestemd voor een ander adres.

Vele veldwerkers hebben behoefte aan een uitlaatklep van subjectiviteit om zo te komen tot een betere objectivering van hun eigen rol als onderzoeker, als participant, of als beide — een rol immers die gelijktijdig afstandelijkheid en betrokkenheid vraagt. Het zal duidelijk zijn dat gedichten en verhalen als deze daarom evenveel kunnen vertellen over hun respectievelijke auteurs als over de Afrikaanse context van waaruit ze geschreven zijn. Ieder heeft immers zijn eigen reacties, zijn eigen confrontaties, zijn eigen spiegelbeelden van Afrika. De reeks in deze bundel is dan ook veelomvattend: er zijn lach- en huilspiegels bij, gearsten spiegels, spiegelfragmenten met scherpe details.

Door deze bespiegelingen speelt een element van verwondering, een geboeid zijn door de Afrikaanse omgeving en cultuur, en vooral het zoeken naar een contact ermee, soms een verlangen erin op te gaan. Prozaïsch uitgedrukt in het ene geval, subtieler bij anderen, ligt hier de grootste gemene deler, 'Contact' met Afrika —

verwacht, verhoopt, vermeend of vermeden — vormt van dit boek de focus, en het probleem. Opmerkelijk is een element van teleurstelling en frustratie over toch niet verwachte onoverbrugbaarheid, zelfs bij sommigen die het meest intensief, en emotioneel, bij de Afrikaanse wereld betrokken zijn geraakt.

Het gaat hier om een brede waaier van ervaringen en percepties, waarvan een deel door de opgenomen gedichten wordt gereflecteerd. Het proza laat zich ruwweg in drieën verdelen. Er zijn impressionistisch-verkennende stukken, gekenmerkt door nieuwsgierigheid naar en geboeidheid door de raadsele van de Afrikaanse omgeving, en pogingen een en ander te plaatsen en te interpreteren op een wijze waarbij de schrijver/waarnemer zelf nog niet duidelijk in beeld komt. Een tweede categorie bestaat uit werk waarin juist het accent ligt op de individuele verwerking, spanning, frustraties en betrokkenheid bij veldwerk of projectactiviteiten. Een derde groep bevat stukken die veel elementen delen met de vorige, maar waarbij het verhalende meer centraal staat.

Niettegenstaande deze verschillen van vorm ligt er een thematiek van zodanig gemeenschappelijke aard besloten in alle bijdragen, dat het lijkt of wij hier met een apart genre te doen hebben, in een tussengebied tussen wetenschap en literatuur. Geheel nieuw kan dit genre niet genoemd worden: Laura Bohannans *Return to Laughter* is al tientallen jaren oud. Maar het werk van Gert-Jan Zwier, Sjaak van der Geest en August Willemsen, in het buitenland de aandacht voor een boek als Barley's *Innocent anthropologist* en *A plague of caterpillars*, en Iain Pratts' bundeling van antropologengedichten *Reflections: The anthropological muse* — dit alles suggereert dat dat grensgebied het tijdperk van de eenzame exploratie achter zich heeft gelaten en stelstelmatig ontsloten en geëxploiteerd begint te worden.

In onze slotbeschouwing zullen wij op deze thema's terugkomen. Maar in het geheel van weerspiegelingen en luchtspiegelingen waaruit deze bundel bestaat, kan de toch al door randvertekening en

AFRIKA IN SPIEGELBEELD

hinderlijke schittering bedreigde overdracht tussen schrijvers en lezer in eerste instantie beter zo ongestoord mogelijk plaatsvinden.

Ongestoord, misschien — maar vrijblijvend? De rode lijn van dit boek is dat zelfs een als instrumenteel, beroepsmatig bedoeld contact met Afrika nauwelijks vrijblijvend kan zijn. Dit wordt het beste aangetoond aan de hand van een van de opgenomen gedichten, waarin de verscheurdheid en de strijd van hedendaags Zuidelijk Afrika worden opgeroepen. Deze tekst werd ons oorspronkelijk in 1982 aangeboden voor publikatie onder anonimiteit — om strikt persoonlijke redenen naar wij als redacteuren aanvankelijk begrepen. Nu, vijf jaar later, ondergaat de schrijfster, Hélène Passtoors, een zeer lange gevangenisstraf wegens haar actieve steun aan de Zuidafrikaanse bevrijdingsbeweging African National Congress, terwijl haar metgezel uit die jaren, Klaas de Jonge, om dezelfde reden al meer dan twee jaar onder steeds moeilijker omstandigheden een bijna-gevangene is in de gebouwen van de Nederlandse ambassade te Pretoria. De feiten die sinds hun beider arrestatie in de zomer van 1985 bekend zijn geworden, maken anonimiteit niet langer nodig en zelfs ongewenst. Passtoors' gedicht blijkt nu een indrukwekkende getuigenis van een intellectueel die bereid is de uiterste politieke consequenties te trekken in haar zoeken naar een oplossing voor de dilemma's die aan deze hele bundel ten grondslag leggen.

De redacteuren

'HISTORY LIVES AROUND THE CORNER' Een Dinsdagochtend in Chartoem

Lidwien Kapteijns

Hoewel het al half negen is, is het nog steeds druk op Airport Road; allemaal mensen die weer te laat op hun werk zijn vandaag. Toen ik vanmorgen om half zeven naar de universiteit fietste waren er alleen nog melkboeren met ezels op de weg, maar nu is er geen plaats meer voor mij op het pokdalig asfalt. Geen doen, trouwens: college geven om zeven uur. De meeste studenten komen wel opdagen, maar zijn zo slaperig dat er niets met hen is aan te vangen. Ze hebben gisteravond vast te lang rondgehangen in de *nasjât*, de theehuizen van de campus, om een glimp van hun vriendinnetjes op te vangen. Ik kan ze geen ongelijk geven. De vier Moslim-Broeders uit de klas waren overigens klaarwakker en zaten me aan te kijken alsof ik de nieuwste ketterij aan het verkondigen was. Een leuk begin wel voor een brief naar huis:

'Lieve moeder, dinsdags om zeven uur preek ik de Verlichting. Ik zweer dat het hier in Soedan een uiterst actueel onderwerp is'.

Au, weer een gemene kuil. Die moet ik onthouden voor vanavond als ik hier in het donker rijd. In het begin fietste ik altijd op het asfalt, uit principe — tenslotte betaal ook ik belasting —, maar de overlevingskansen zijn aanzienlijk groter als ik op het zand rijd. Zo met de wind in de rug fiets ik het trouwens in twintig minuten, van de universiteit naar de Eenenvijftigste Straat. Even mijn recordertje en vragenlijsten ophalen en dan op weg naar Aboe Lafta.